

UNIwersYTET
WARszAWSKI

Stanowisko CKC UW w sprawie strategii cyfryzacji państwa do 2035 roku

Poniżej, w ramach konsultacji publicznych, przedstawiamy uwagi Centrum Kompetencji Cyfrowych UW do wybranych elementów projektu Strategii Cyfryzacji Polski. Centrum Kompetencji Cyfrowych UW funkcjonuje na Uniwersytecie Warszawskim od 1 września 2018 roku. Do jego zadań należy wsparcie kompetencyjne i infrastrukturalne e-learningu, współpraca w zakresie projektów cyfrowej humanistyki i dydaktyki oraz upowszechnianie kompetencji cyfrowych, także w zakresie archiwistyki Webu.

Nasze rekomendacje przedstawiamy w następujących obszarach:

1 Otwarte dane

Ważnym wątkiem proponowanej strategii jest wsparcie otwartych danych. W pełni popieramy ten kierunek - otwarte dane od lat są ważnym elementem infrastruktury nauki, kultury i dziedzictwa online. Naszym zdaniem, państwowa strategia wobec otwartych danych powinna jednak uwzględniać także:

1.1 bezpośrednio, techniczne i finansowe wsparcie dla instytucji kultury, organizacji pozarządowych (NGO) i uczelni w pracach nad przetwarzaniem ich zasobów do danych otwartych i udostępnianiem ich w repozytoriach i przez interfejsy programistyczne. Konkretnie programy wspierania otwartych danych mogą być prowadzone na poziomie centrów kompetencji dla wybranych instytucji (muzea, biblioteki, archiwa itp.), w ramach

programów grantowych dla uczelni oraz na poziomie instytucji finansujących sektor pozarządowy,

1.2 czytelne ustalenie statusu danych, jakimi są wpisy i inne materiały w mediach społecznościowych, publikowane przez instytucje publiczne, a także wskazanie standardowej ścieżki pozyskiwania tych danych bez zbędnego pośrednictwa tych platform. Wypracowanie takiej ścieżki, bazującej na przepisach o dostępie do informacji publicznej, jest krytycznie konieczne wobec postępującego zamykania się dostępu do danych z platform społecznościowych (zob. Bruns, A. (2019). After the ‘APIcalypse’: social media platforms and their fight against critical scholarly research. *Information, Communication & Society*, 22(11), 1544–1566. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1637447>)

1.3 podniesienie problemu danych analitycznych z serwisów publicznych, w tym zasobów kultury i dziedzictwa (odsłony, użytkownicy, wyszukiwania itp.),

1.4 podniesienie problemu standaryzacji otwartych danych (formaty), ich opisów (metadane) oraz poziomów otwartości według powszechnie stosowanego w systemie naukowym modelu FAIR (<https://www.go-fair.org/fair-principles/>)

1.5 wprowadzenie wymogu stosowania stabilnych identyfikatorów (DOI, ARK itp.) w udostępnianiu zasobów, w tym zbiorów otwartych danych. To standardowe rozwiązania przy publikowaniu zbiorów danych badawczych.

1.6 niezbędne wsparcie dla instytucji kultury w zakresie wdrażania polityk wobec wykorzystania ich zbiorów do trenowania modeli uczenia maszynowego (szczególnie dużych modeli językowych oraz modeli text-to-image). **Państwo powinno być pośrednikiem w kontaktach dominujących graczy na rynku AI z polskimi instytucjami kultury, bo tylko w ten sposób relacje te mogą być podmiotowe.**

2. Kronika.gov.pl

W naszym stanowisku popieramy wzmocnienie misji państwa w zabezpieczeniu i gwarantowaniu dostępu do zdigitalizowanych zbiorów nauki, kultury i dziedzictwa. Zwracamy jednak uwagę, aby nie było to działanie, które zmierza do niepotrzebnej centralizacji zasobów. Naszym zdaniem należy unikać zbędnego technologicznego, prawnego i marketingowego pośrednictwa między zbiorami instytucji a ich użytkownikami.

2.1 Zwracamy uwagę, że tworzenie katalogu prac naukowych bazujących na zasobach publikowanych w ~~kronika.gov.pl~~ jest ~~zbędne~~. Prace naukowe powinny cytować zasoby oryginalnie znajdujące się w repozytoriach / zbiorach instytucji. Instytucje też są zobowiązane w ramach swojej działalności do raportowania liczby odsłon i użytkowników prowadzonych przez siebie portali oraz rozwijania ich, nie tylko pod względem liczby zasobów, ale też liczby i aktywności użytkowników,

2.2 W strategii cyfryzacji rozszerzyć należy zadania projektu kronika.gov.pl. Poza zapewnieniem infrastruktury do bezpiecznego przechowywania zdigitalizowanych zbiorów oraz udostępniania informacji o nich za pomocą wspólnego interfejsu (równocześnie GUI i API), kronika.gov.pl powinna rozwijać zespół i dysponować środkami, które:

- zapewniłyby aktywne wsparcie dla instytucji w zakresie przekształcania swoich zbiorów na dane (paradygmat Collections as Data), np. za pomocą helpdesku, zespołu animatorów, wsparcie prawne, itp. W tych działaniach wykorzystać można doświadczenia programu GLAM-WIKI, w szczególności model rezydencki (zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikiprojekt:GLAM/Dla_instytucji),

- wspierałyby ponowne użycie zdigitalizowanych zasobów, m.in. poprzez działania animacyjne oraz finansowanie (granty badawcze, konkursy na prace magisterskie i doktorskie, granty dla NGO i instytucji edukacyjnych). Wymogiem udziału w finansowaniu byłoby dla podmiotów korzystanie ze zdigitalizowanych zbiorów, zindeksowanych w portalu kronikagov.pl i/lub dostępnych w dowolnych zasobach internetowych polskich instytucji.

2.3 Strategia wykorzystania obecnej infrastruktury i zasobów kronika.gov.pl powinna zakładać coraz większy przyrost obiektów kultury i dziedzictwa, które nie posiadają pierwotnej postaci cyfrowej. [Kronika.gov.pl](http://kronika.gov.pl) mogłaby zapewniać niezbędną przestrzeń oraz interfejsy i środowiska do przechowywania i dostępu do tego typu zbiorów, które nieraz trudno przechowywać i udostępniać niektórym instytucjom,

Zwracamy uwagę na konieczność silniejszego otwarcia zdigitalizowanych zbiorów kultury i dziedzictwa na środowisko naukowe i wspieranie wykorzystywania tych zbiorów w badaniach (szczególnie w zakresie trenowania modeli sztucznej inteligencji, np. do rozpoznawania obiektów lub transkrypcji rękopisów) oraz dydaktyce.

3 Archiwizacja Webu

Archiwistyka WWW to rozwijająca się dynamicznie od połowy lat 90. dyscyplina, która wypracowała własne metody, narzędzia i zasoby oraz instytucje i czasopisma naukowe. Wiele krajów, w tym kraje UE takie jak Niemcy, Czechy, Dania czy Portugalia prowadzą regularne programy archiwizowania części zasobów domen krajowych (zob. Vlassenroot, E., Chambers, S., Di Pretoro, E. *et al.* Web archives as a data resource for digital scholars. *Int J Digit Humanities* 1, 85–111 (2019). <https://doi.org/10.1007/s42803-019-00007-7>). Polska, pomimo prób w latach 2009-2011, nie prowadzi obecnie żadnych aktywnych działań archiwizacyjnych tego typu, nawet wobec tak ważnych zjawisk społecznych i wydarzeń jak pandemia COVID-19 czy atak Rosji na Ukrainę i polska pomoc uchodźcom. Dlatego naszym zdaniem niezbędne jest

3.1 dodanie do strategii cyfryzacji wyraźnego wątku konieczności podjęcia prac nad systemową archiwizacją części publicznych zasobów WWW,

3.2 pilne rozpoczęcie prac nad opracowaniem strategii archiwizacji Webu w Polsce, bazujące na doświadczeniach wielu krajów UE od połowy lat 90.,

3.4 rozpoznanie i ew. rozszerzenie uprawnień co do niezależnej archiwizacji wybranych zasobów Webu dla instytucji kultury, nauki, także w nauce i dydaktyce, jeśli to wychodzi poza zakres dozwolonego użytku dydaktycznego i naukowego.

3.5 systemowe wsparcie dla działań Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w zakresie podejmowanych przez tę instytucję prac nad archiwizacją domeny gov.pl

3.6 włączenie tematu stabilności zasobów cyfrowych, korzystania z archiwów Webu i samoarchiwizacji zasobów prywatnych i rodzinnych do katalogu kompetencji cyfrowych, promowanych przez państwo.

4 Urealnienie edukacji do kompetencji cyfrowych

W pełni zgadzamy się ze stwierdzeniem, że rozwój kompetencji cyfrowych obywateli jest kluczowy dla rozwoju gospodarczego kraju oraz jest niezbędnym warunkiem sprawnego funkcjonowania w środowisku, w którym cyfrowe technologie obecne są na każdym kroku.

Naszą uwagę zwraca również zawarta w strategii diagnoza aktualnej sytuacji - mimo realizowanych od wielu lat programów wsparcia ukierunkowanych zarówno na działania edukacyjne, kampanie społeczne czy rozwój infrastruktury, wciąż mierzymy się z problemem niskiego poziomu umiejętności cyfrowych obywateli, nawet w przestrzeni szkolnej czy akademickiej. W związku z tym strategia powinna uwzględniać również:

4.1 elastyczny sposób włączania treści z zakresu krytycznej analizy treści i edukacji medialnej w podstawę programową - ukierunkowany na rozwój umiejętności i zdolności uczenia się, a nie tworzenie sztywnych katalogów narzędzi,

4.2 wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych nauczycieli - na poziomie programu kształcenia nauczycieli, ale również w zakresie wykorzystania cyfrowych rozwiązań w pracy administracyjnej (dokumentacja, komunikacja z rodzicami),

4.3 rozwój kompetencji cyfrowych studentów na kierunkach humanistycznych i społecznych - wybór tych kierunków nie powinien być równoznaczny z brakiem konkretnych umiejętności cyfrowych oraz potwierdzać zasadności braku tych kompetencji,

4.4 systemowe wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych wśród pracowników kultury i NGO - zarówno w zakresie konkretnych umiejętności, ale także cyfrowej higieny czy przepisów regulujących funkcjonowanie w przestrzeni cyfrowej.

4. Librus - dziennik elektroniczny usługą publiczną

W zespole CKC UW są także rodzice, korzystający z Librusa (dziennika elektronicznego) w codziennych kontaktach ze szkołami swoich dzieci. Zwracamy uwagę na koszty korzystania z tego systemu na urządzeniach mobilnych oraz - podkreślane przez media - reklamy, wyświetlane także 13-latkom, co według fundacji Panoptykon może oznaczać złamanie unijnego rozporządzenia DSA. Librus powinien być utrzymywana i kontrolowana przez państwo usługą publiczną, zgodną ze standardami i darmową dla administracji szkół, nauczycieli, rodziców i uczniów i z dostępem przez profil publiczny (mObywatel).

Chętnie przedstawimy i rozwiniemy powyższe uwagi podczas ewentualnego spotkania.

Z poważaniem,

Zespół CKC UW

UNIwersytet Warszawski
Centrum Kompetencji Cyfrowych
DYREKTOR
I. Bednarczyk - Bochenek
dr Izabella Bednarczyk-Bochenek

UNIwersytet Warszawski
Centrum Kompetencji Cyfrowych
ul. Smyczkowa 14
02-678 WARSZAWA
tel. 22 55 43 802